

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ

**BALKANLAR'DAKİ
TÜRK KÜLTÜRÜ'NÜN
DÜNÜ-BUGÜNÜ-YARINI**

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

(26-28 Ekim 2001)

BİLDİRİ KİTABI

Yayına Hazırlayan
Dr. Hasan Basri ÖCALAN

BURSA-2002

BALKANLAR-KONYA TARİHİ, KÜLTÜREL, EDEBİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE

*Feyyaz SAĞLAM**

GİRİŞ

Balkanlar coğrafyasında yaşamakta olan Türklerin kökenleri üzerine yapılan araştırmalarda, Anadolu (Osmanlı) Türklerinden çok önceleri 860'lı yıllarda kuzeyden bu bölgeye gelip yerleşen Peçenek, Avar, Uz, Kuman, Kıpçak gibi Türk boylarının çeşitli izleri tespit edilebilmektedir. Ancak, Balkanlar Türklüğü'nün köken itibariyle büyük ölçüde, 14. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde Gazi Evronos Bey'in Rumeli'yi fethi sonucu Konya ve Balıkesir civarından Türklerin iskânına dayandığı da tarihi bir hakikattir... Yani, başka bir ifadeyle söylersek, bugünkü Balkan Türkleri'nin ataları büyük ölçüde Konya ve Balıkesir kökenlidir. Ayrıca tarihte “**Konyar Türkleri**” adıyla bilinen Türk boylarının da Osmanlı'dan önce Rumeli'ye gelip yerleştiklerini unutmamak gerekir. Türk Dünyası yer ad bilimi (toponomi) çalışmalarında yine Konya açısından ilginç kimi bilgilere ulaşabilmekteyiz. Örneğin Makedonya'da Radoviş'e bağlı “Konçe” (Konyacık), Üsküp'e bağlı “Konyarı” gibi köy adları konumuz açısından dikkatimizi çekmektedir. Hatta bu coğrafyayı biraz daha geniş tutarsak KKTC'de bulunan “Gönyeli” (Konyalı) kasabasını da yine ilginç bir bilgi olarak hatırlamamız mümkündür.

Bildirimizde çok teknik tarihi tespitlere girmeksizin kültür-edebiyat bağlamında Konya-Balkanlar ilişkilerini örneklemeye ve yorumlamaya çalışacağız. Esasında bu konu Türkiye ve Balkanlarda değişik araştırmacıların, bilim adamlarının şair ve yazarların ilgisini çekegelmiştir. Makedonya'dan İlhami EMİN, Batı Trakya'dan Kemal Şevket BATİBEY, müstear adlı Mehmet ARİF, Ali DEĞİRMENDERELİ ve Reşit SALİM; Türkiye'den ünlü romancımız Samiha AYVERDİ, Konyalı bilim adamı Türkolog muhterem Hocam Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU ve yine bir Konyalı şifatiyle bu satırların yazarı Balkanlar-Konya edebî-kültürel ilişkileri üzerine yazdıkları yazıları literatüre kazandırmışlardır. Bütün bu

* *KIBATEK Başkanı.*

görüşleri ve yeni bilgileri topluca ele almak, değerlendirmek ve yorumlamakta yarar vardır.

Dünyaya, hayata ve insana dinsel-geleneksel-tasavvufi bir bakış açısıyla yaklaşan romancılarımızdan Samiha AYVERDİ, bu ilişkiye dikkati çeken ilk imzalarındandır. Konya-Karaman civarından bugünkü Makedonya'nın Manastır şehri civarına gelip yerleşen ve burada "Kayalar" adlı bir şehir kuran Türklerin torunlarından birisi daha sonra Konya'yı ziyaret etmiştir. Ünlü yazarımız Samiha AYVERDİ "Hey Gidi Günler Hey" başlıklı yazısında bu ziyareti şöyle yorumlamaktadır: "...Bugünden senelerce evvel, Konya'yı görünce Kayalar'dan sanki hiç çıkmamış gibi her iki şehrin hemen hemen birbirinin eşit olduğunu hayretle müşahede etmiş bulunuyor. Demek oluyor ki, akli memleketinde kalmış olan Karamanlı doğup büyüdüğü şehrin mimarisini gittiği yerde aynen tatbik ederek köke bağlılığın canlı ve yaman bir şahidi olmuştur. Köke bağlılık önüne geçilmez bir ezeli haslet değildir de nedir?..."(1)

Batı Trakyalı araştırmacılarından Ali DEĞİRMENDERELİ Gümül-cine'de Yuvamız dergisinde yayınlanan "Pomak Türkleri Tarihi" başlıklı yazısında konuya şöyle yaklaşmıştır: "... Teselya, Batı Trakya ve Rodoplarda yaşayan Konya'dan buralara göç eden Konyar Türkleri sıfatıyla anılan Türk boylarına Osmanlı'dan önce buralarda rastlanmaktadır. Batılı tarihçiler Konyar Türkleri'nin Batı Trakya'ya yerleşmiş oldukları hususunda fikir birliği içerisindedir..."(2)

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU'nun "Balkanlardaki Konya" başlıklı yazısı bu konuda ilginç bir diğer çalışmadır. Yazı önce Makedonya'da Birlik gazetesinde, daha sonra Kosova'da Bay dergisinde yayınlanmıştır (3). Bu yazıda hocamız bir bilim adamı olduğu kadar, duyarlı bir Konyalı aydın sıfatıyla da konuya yaklaşmaktadır.

Yine bir Konyalı sıfatıyla tarafımızdan 1993 yılında hazırlanıp yayınlanan "Batı Trakya Türk Kültürü ve Edebiyatı'nda Mevlâna ve Konya İle İlgili Bazı Tespitler" adlı araştırma yazısı Türkiye'de Güneyde Kültür dergisinde yayınlanmıştır (4).

BALKAN TÜRKLERİ HALK EDEBİYATINDA KONYA

Balkan Türkleri halk edebiyatı metinlerini bir bütün olarak taramamızda konuyla ilgili kimi ayrıntılar karşımıza çıkmaktadır. Bunları örneklerle görelim: 1988 yılında batı Trakya'da İskeçe'ye bağlı bir dağ köyü olan Büyük Emirli köyünden 71 yaşındaki Ruşen Cin'den derlediğimiz atasözlerinden birisi şöyleydi:

“Babamız Konyalı, anamız Yanyalı”

Bu atasözünü kayda geçirdiğimizde ve daha sonra görüştüğümüz Batı Trakya Türkleri’nde “Konyalılık bilinci”nin canlı bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarıldığına tanık olduk.

Bulgaristan Türkleri halk edebiyatı metinlerinde de benzer etkileri görmek mümkündür. Bu Türk toplumundan derlenen türküler arasında “Karamanın Alt Yanında”, “Ben Bir Ev Yaptırdım/Konya Ustalarına...” gibi örnekler bu etkileri belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır (5).

Romanya Türkleri halk edebiyatı metinlerinin derlenip neşredildiği iki ayrı kaynağa da bu noktada değinmek gerekiyor. 1981 yılında Bükreş’te Mehmet Ali Ekrem tarafından hazırlanıp yayınlanan “Bülbül Sesi” (Dobruca Türkleri Folklorundan Seçmeler) adlı kitabın türküler bölümünde 9. sırada “Konyalı” türküsünün metni şöyle verilmiştir:

KONYALI

*Hani benim pencerede çiçeğim, çiçeğim?
Konyalı gelse bu içkiden içerim, vay vay
Konyalım yürü, yürü yarım yürü, eteğine sürü
Şimdi geçti burdan Konyalının biri.*

*Hani benim şişelerde pekmezim, pekmezim?
Konyalıdan başkasına gitmezim, vay vay
Konyalım yürü, yürü yavrum yürü, eteğine sürü
Şimdi geçti burdan Konyalının biri.*

*Hani benim şişelerde konyağım, konyağım?
Konyalıdan başkasına varmazım, vay vay
Konyalım yürü, yürü yavrum yürü, eteğine sürü
Şimdi geçti burdan Konyalının biri (6).*

Romanya Türkleri’nin 1998 yılında yayınladıkları bir diğer folklor derleme kitabı olan “Unutma Beni” (Türkçe Folklor Derlemesi) adlı kitapta “Konyalım” türküsü bu kez “oyun türküsü” ibaresiyle verilmiştir. Müellif Ahmet-Naci Cafer Ali türkü metnini verdikten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Konyalım türküsünün bu şekli, gençliğinde Maçın kasabasında berberlik yapan ve sonraları Bükreş’e gelerek meşhur mandolin ve kopuz ustası olan Grigore Kâzim Bey’den kaleme alınmıştır. 1970” (7).

KONYA'LIM

(Oyun)

Hani(de) benim pencerede çiçeğim, çiçeğim?

Konya'lım gelse bu içkiden içerim vay vay,

Konya'lım yürü

Yürü yavrum, yürü

Arslan yavrum yürü,

Şimdi geçti burdan

Konya'lının biri!

Hani(de) benim elli de dirhem pastırmam, pastırmam?

Konya'lıdan başkasına bastırmam, vay vay,

Konya'lım yürü...

Hani(de) benim şişelerde pekmezim, pekmezim?

Konya'lıdan başkasına gitmezim, vay vay,

Konya'lım yürü...

Hani(de) benim şişelerde konyağım, konyağım?

Konya'lıdan başkasına bakmazım, vay vay

Konya'lım yürü...

Hani(de) benim, tepsilerde kızartmam, kızartmam

Konya'lıdan başkasına göz atmam, vay vay

Konya'lım yürü...

Hani(de) benim asma da asma üzümüm, üzümüm?

Konya'lım gelmezse elbet üzgünüm vay vay

Konya'lım yürü

Yürü yavrum yürü

Arslan yavrum yürü,

Şimdi geçti burdan

Konya'lının biri!

BALKANLARDA ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDA KONYA

Batı Trakya Türk yazarlarından Kemal Şevket Batıbey müstear adlı merhum Mehmet Arif'in (doğumu 1906, Akpınar/Bulgaristan-ölümü 1976, Gümölcine) yarı belgesel bir yaklaşımla kaleme aldığı "Üzeyir Ağa" adlı romanda Konya ile ilgili bir bölüm mevcuttur. Türkiye'de iki baskı yapan ve

Batı Trakya’da 1982-1983 yılları arasında Gümölcine’de Akın gazetesinde tefrika edilen bu romanda yazar astlarının gelip Rumeli’ye yerleştikleri şehir olan Konya’yı ziyaret etmekte ve bu şehirdeki gözlemlerini romanın giriş kısmında dile getirmektedir. Yazarın özellikle Batı Trakya Türk halkı ve Konya halkı arasında fiziki görünüş, giyim kuşam ve ağız benzerlikleri üzerinde ayrıntılarıyla durduğu görülmektedir. Romanın bu bölümünden bir alıntıyı okuyalım:

Ben “1960” senesinde Konya’ya gitmek fırsatını buldum ve orada bir gün kalabildim. Fakat durmadan gezdim. Hatta Konya’nın dinlenme ve eğlence yeri olan “Meram” dedikleri mesire yerine de gittim. Orada, çoğunluğu kadınların teşkil ettiği bir topluluğa rastladım. Kadınların hepsi gençti ve çok güzeldi.

Yanıma, benim gibi yaşlı, iyi giyinmiş bir Bey geldi. “Yabancı mısınız?” diye sordu. Yunanistan’dan, Batı Trakya Türklerinden olduğumu anlattım, benimle ilgilendi. Öteden beriden konuştuk. Bana, Konya Lisesinde Tarih hocası olduğunu söyledi, kendisine:

- Affınıza sığınarak bir soru sormama müsaade etmenizi rica ederim, dedim.

- Buyurun, soracağınızı bilirsem söylerim.

- Şurada, genç kadınlar toplanmışlar sohbet ediyor, eğleniyorlar. Bunlar, hepsi de birbirinden güzel şeyler. Türkiye’nin pek çok yerlerini gezdim. Çok güzel kadınlar gördüm. Fakat Konya’da gördüğüm güzel kadınlara, başka hiçbir yerde rastlamadım. Bunun bir sebebi olsa gerek....

- Evet, Konya kadınları, kısacası Konya’nın kadını ve erkeği güzel olur. Bunun, söylediğiniz gibi sebebi vardır. Bilindiği gibi Konya, Selçuk Türk İmparatorluğuna başkentlik yapmış bir şehirdir. Asırları içine alan bu başkentliği esnasında Dünyanın her tarafından güzel kadınlar Konya’ya gelmişlerdir. Ayrıca saray mensubu erkeklerin, başka milletlerin krallarının ve hükümdarlarının güzel kızları ile evlenmeleri neticesi, yeni ve güzel bir soyun belirmesine sebep olmuşlardır. Asırlarca devam eden bu karışma, Konya halkını güzelleştirmiş, kadınların güzellikleri, şaşılacak kadar artmıştır. Konya’yı ziyarete gelenler, bu şehir kadınlarının güzelliklerine hayran olurlar. Belki kadın ziyaretçiler de, Konya erkeklerine, dünyanın en güzel erkekleri bunlardır, derler.

Konya’nın etrafındaki köy ve kasaba halkı da, buradaki gördüğün kadınlar gibi, güzel yüzlü ve endamlıdırlar.

Biz tarihçiler, Konya’lıların bu müstesna durumlarını, anlattığım olayların etkisi yüzünden meydana geldiğine kaniiz. Mamafih, hiç karış-

mamiş Türk boyları kadınları da Konya kadınları kadar güzeldirler. Bu hususu bilhassa önemle belirtmek isterim. Daha genel bir deyişle, Türk milletine mensup olanların hepsi güzel insanlardır.

Bu değerli Tarih hocasıyla daha fazla konuşmaya vaktim müsait değildi. Kendisine teşekkür ettim. Konya'ya gitmek üzere olan otobüse atladım ve "Meram" denilen bu güzel mesire yerinden ayrıldım.

İşte Rodop dağlarının تنها sayılan yerlerine köy kuran Türklerin çoğu Konya ve havalisinden gelmiş olabilirler. Vakıa Anadolu'nun Balıkesir, Sivas, Erzurum bölgelerinden gelmiş olsalar bile, endamlı, güzel yüzlü Türk Milletini temsil ettiklerinden; daima sâfiyetlerini muhafaza eden bir ırk görünüşleri alâka uyandırmaktadır. Birçok Rodop Türkleri ise, bugün Konya ve havalisinde konuşulan lehçe ile konuşurlar. O köyler halkının Konya ve havalisinden gelmiş olduklarını, kesinlikle söylemek pekala mümkündür.

Makedonya'nın başkenti Üsküp'te Türkçe olarak yayınlanmakta olan Birlik gazetesinin 26 Ağustos 1995 tarihli sayısında bu Türk toplumunun büyük yazarı İlhami Emin'in konumuzla ilgili dikkati çeken bir yazısı yayınlanmıştır. Gazetenin "Kimliğimiz" köşesinde yer alan Kavaklı-Konyacık başlıklı yazısında İlhami Emin Radoviç bölgesine yaptığı gezinin izlenimlerini yazdıktan sonra konumuzla ilgili şu ilginç yorumu yapar: "...Bendeniz bilinçli olarak Radoviç'in Topolniça köyüne Kavaklı diyorum. Konçe'ye de Konyacık. Zaten rahmetli babam da böyle derdi hep... Kendilerine Konyalıyız der. Konçeliler, daha doğrusu Konyacıklılar. Köyün canlı tarihi sayılabilecek saygınlıkta olan emekli öğretmen Hayrullah Tayyip de bunu doğruluyor.... Konyacık'ın Karacaoğlan Derneği ile Yeni Yol Derneği kardeşleşmeye kararlı... Çevrenin temiz havası öyle hoş ki, Konyacık'ın temiz havasında beş saat süren uyku, Üsküp'ün kirli havasında on saat uyumaya bedel" (9).

Batı Trakya Türk şairleri kökenlerinin Konya'ya bağlılığı gerçeğini şiirlerinde büyük bir gururla ifade etmektedirler. Ali Rıza Saraçoğlu'nun şiirinden bir mısra şöyledir:

"Konya ve Balıkesir'den geldik akan, akan"

Yine Batı Trakya'lı bir diğer şair Hüseyin Alibabaoğlu'nun şiirlerinde aynı tarihi gerçek Yunanlılara hitaben ironik bir anlatımla dile getirilir. Şairin "Akıncılar" başlıklı şiirinden bir bölüm şöyledir:

“ ...

*Özgeçmişimiz Balıkesir ve Konya'dan
Zannetmeyin geldik biz buralara Yanya'dan”*

Aynı şairin bir başka şiirinde yoğun Yunan baskıları karşısında Dünya kamuoyuna seslenirken,

“Nerede Arap alemi / nerede Konya?”

şeklinde sitem edişi dikkat çekicidir.

Batı Trakya Türk şairlerinden bir bölümü de lise eğitimlerini Konya'da değişik okullarda yapmışlardır. Bu şairler şiirlerinde ve düz yazılarında Konya sevgisi ve etkilerini zaman zaman dile getirmektedirler. Örneğin Rahmi Ali bir şiirinde bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Ben M. köylü Hasan öğretmen

Konya bozkırında sevdim ilk insanları”

Balkanlar-Konya edebî, kültürel ilişkilerinde ele alınması gerekli bir diğer husus da şudur: Konya ile özdeşleşmiş büyük şair ve düşünür Mevlâna'nın Balkanlar Türk edebiyatları üzerinde günümüzde dahi sürmekte olan etkisi. Esasında bu konu metin bolluğu yüzünden bir güldeste oluşturulabilecek yoğunluktadır. Bu konuda Balkanlar Türk Edebiyatçıları çok sayıda şiir ve düz yazı yazmışlar, bildiri hazırlamışlar, dergilerinde özel sayılar çıkarmışlar, hatta müstakil kitap yayınlamışlardır. Hacı Ömer Lütfi, Necati Zekeriya, İskender Muzbeg, İlhami Emin, Avni Engüllü, Ali Rıza Saraçoğlu, Hüseyin Mazlum, Emel Emin, Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Osman Baymak, Fahri Mermer, Özcan Micalar gibi şairler Mevlâna-Konya bağlamında şiirler yazmışlar, Konya'yı fırsat buldukça ziyaret etmişlerdir. Sadece bir örnek olarak Makedonya Türk şairlerinden Avni Engüllü'nün şiirinden bir bölümü görebiliriz:

“ ...

yalnızca Konya değil

dünya bile der

Mevlâna

Mevlâna

Ya Mevlâna.”

SONUÇ

Konya-Balkanlar tarihî-edebî-kültürel ilişkileri üzerine sınırlı bir zaman diliminde sunmaya, örneklendirmeye çalıştığımız bu bilgilerden hareketle şu sonuca ulaşabilmek rahatlıkla mümkündür: Balkan Türklerini

oluşturan iki önemli kaynaktan birisi ve baskın olanı Anadolu'dur. Bu coğrafyanın önemli bir uygarlık ve kültür merkezi olan Konya şehrimiz bu süreçte Balkanlar Türklüğünün en önemli temeli olagelmıştır. Bir bölümünü sunmaya çalıştığımız Balkan Türkleri halk ve çağdaş edebiyat metinleri bu durumu doğrulamaktadır. Bu alandaki çalışmalar bilimsel bir çerçevede yoğunlaştırılırsa ortaya daha kapsamlı, daha ilginç bilgilerin çıkacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

1. AYVERDİ Samiha (Aktaran: Reşit SALİM), "Kayalar", *Yuvamız*, S: 73, Eylül 1992, s. 15, Gümülcine/Yunanistan.
2. DEĞİRMENDERELİ Ali, "Pomak Türkleri Tarihi", *Yuvamız*, S: 73, Eylül 1992, s. 5, Gümülcine/Yunanistan.
3. SAKAOĞLU Prof. Dr. Saim, "Balkanlardaki Konya", *Bay*, S: 22, Ocak-Şubat-Mart 1997, s. 3, Prizren/Kosova.
4. SAĞLAM Feyyaz, "Batı Trakya Türk Kültürü ve Edebiyatı'nda Mevlana ve Konya İle İlgili Bazı Tespitler", *Güneyde Kültür*, S: 48, Şubat 1993, s. 15-16, Antakya.
5. Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Bulgaristan Türkleri Edebiyatı), C: 8, s. 82-83, Ankara (Türküler Bölümü).
6. EKREM Mehmet Ali, *Bülbül Sesi*, 1981, Kriterion Yayınevi, s. 21-22, Bükreş/Romanya.
7. AHMET Naci Cafer Ali, *Unutma Beni*, 1998, Kriterion Yayınevi, s. 240, Bükreş/Romanya.
8. BATIBEY Kemal Şevket, *Üzeyir Ağa*, 1971, Dede Korkut Yayınları, İstanbul.
9. SAKAOĞLU Önver.